

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

О. Архімович

**ПІДСУМКИ ДІЯЛЬНОСТІ
Української Вільної Академії Наук
в 1967/8 академічному році**

Нью-Йорк 1969

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

О. Архімович

ПІДСУМКИ ДІЯЛЬНОСТІ
Української Вільної Академії Наук
в 1967/8 академічному році

diasporiana.org.ua

Нью-Йорк 1969

Відбитка з Українського Історика

Ч. 1—3 (21—23), 1969

500 прим.

УКРАЇНЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК У США

Підсумки діяльності у 1967—1968 акад. році

В 1965 році сповнилося 20 років існування Української Академії Наук у вільному світі і 15 років з часу заснування її в США. Головні напрями її діяльності і підсумки роботи за зазначений період накреслено в ювілейних виданнях, присвячених десятиліттю УВАН у США¹ і двадцятиліттю УВАН у вільному світі.² Окремі моменти її історії висвітлені в статтях д-ра І. Розгона³ і д-ра Ол. Домбровського.⁴ Звіт з діяльності УВАН за 1966/67 акад. рік надруковано в журналі «Український Історик».⁵

Завданням цього нариску є подати головні підсумки роботи УВАН в США за 1967/68 академічний рік.

Діяльність УВАН виявляється в організації дослідної праці в різних ділянках науки і в проведенні наукових конференцій і засідань, на яких члени і співробітники УВАН, а також запрошені науковці з інших українських наукових установ і представники американського наукового світу доповідали про наслідки своєї праці. В свою чергу члени УВАН були учасниками американських і європейських наукових конгресів.

Дослідна робота УВАН провадилася по секціях і комісіях, а також в спеціально організованих осередках таких як: Інститут Шевченківства, Музей-Архів ім. Дм. Антоновича, Мистецька Кураторія,

¹ *Десятиліття Української Вільної Академії Наук у США (1950—1960)*. Нью-Йорк, 1961.

² Ювілейне видання, присвячене двадцятиліттю діяльності Української Вільної Академії Наук (1945—1965). Нью-Йорк, 1967.

³ І. Розгін, *Українська Вільна Академія Наук*. (Матеріали до історії УВАН). Бюлетень Української Вільної Академії Наук. Вінніпег, 1958, ч. 2 (6), 3 (7).

⁴ О. Домбровський, «Українська Вільна Академія Наук у США», *Український Історик*. Ч. 3—4 (7—8). Рік II 1965. Нью-Йорк—Мюнхен. Стор. 5—10.

⁵ О. Архімович, «Українська Вільна Академія Наук. Підсумки діяльності у 1966/67 академічному році. *Український історик* ч. 3—4 (15—16). Рік IV 1967. Нью-Йорк—Мюнхен. Стор. 147—150.

Кабінет Археології і Антропології ім. Чикаленка, лабораторія протозоології в Філадельфії, групи УВАН у Денвері, Вашингтоні й Дітроїті.

У звітному академічному році були виголошені доповіді як на пленарних конференціях, так і на засіданнях таких відділів, секцій та комісій:

відділи: природничих і медичних наук, фізико-хімічно-математичних і технічних наук.

секції: літературознавча, історична, античної історії, філософічна, економічна.

комісії: для уточнення фактів і дат українських визвольних змагань, для дослідів над пореволюційною Україною і Радянським Союзом, для збереження і вивчення спадщини Володимира Винниченка, для розробки й опублікування літературної і наукової спадщини С. Маланюка.

Щодо тематики наукових конференцій і окремих доповідей в минулому академічному році то частина їх була присвячена пам'яті поодиноких діячів науки, культури і мистецтва: Миколи Шлемкевича (доповідь В. Янева), Дмитра Солов'я (доповіді І. Бакало, Гр. Костюка і В. Міяковського), Василя Симоненка (доповідь Ю. Бойко), Миколи Лисенка (доповідь В. Завітневича), Євгена Маланюка (слово В. Міяковського). Значна частина доповідей була пов'язана з ювілейною датою 50-річчя української національної революції. Найбільш широке відзначення ювілею було проведено на 6-ій конференції українських істориків і дослідників суспільних наук. Організаційну роботу по підготовці конференції перевів проф. Rutgers University — Тарас Гунчак. Дводенну конференцію 25—26 травня 1968 року відкрив проф. Harvard University — Омелян Прицак. З доповідями виступали: Prof. Volodymyr Stojko (Manhattan College) на тему „The Attitude of the Russian Provisional Government toward Ukrainian Independence“, Prof. Oleh Fedyshyn (Richmond College) на тему „German plans for the Ukraine during World War I“, Prof. Piotr S. Wandycz (Yale University) на тему „Petlura—Pilsudski Cooperation against the Background of the Ukrainian-Polish Relations“, Prof. Ivan L. Rudnycky (The American University in Washington) на тему «Четвертий Універсал на тлі української політичної думки», проф. Василь Маркусь (Loyola University — Chicago) на тему «Jean Pelissier та його роля в українських подіях в роках 1917—1918», проф. Т. Гунчак на тему: «Україна в часи гетьмана Павла Скоропадського».

Цій же ювілейній даті була присвячена урочиста конференція, яку провела 3 грудня 1967 року Комісія для з'ясування фактів і дат українських визвольних змагань. З доповідями виступали проф. Борис Мартос на тему: «Другий Універсал Української національної Ради і його правно-історичне значення» та д-р Яків Зозуля — «Значення 3-го Універсалу УНР».

Об'єднання українських письменників в еміграції «Слово» разом з літературознавчою секцією УВАН організували конференцію, присвячену оцінці українського літературного процесу на протязі 50-ти

років. Конференцію, яка тривала два дні, 18 і 19 травня 1968 року, відкрив голова об'єднання проф. Григорій Костюк. Всього прочитано було 12 доповідей: першого дня — в будинку Українсько-Американського Інституту, а другого — в будинку УВАН. З доповідями на цій конференції виступали такі члени УВАН: Григорій Костюк — «Вступ до проблеми періодизації літературного процесу після 1917 р.», Петро Голубенко на тему — «Організаційні форми літературного життя 20-их рр.», Йосип Гірняк — «Театр і драматургія 20-их рр.», Богдан Кравців — «Література доби культу особи», Іван Фізер — «Соцреалізм як естетична доктрина», Улас Самчук — «Доба МУР'у», Іван Коровицький — «Післявоєнна еміграційна проза».

До циклу доповідей, присвячених наслідкам п'ятдесятиріччя господарювання більшовиків на Україні, належать відповідні засідання Відділу природничих та медичних наук та Відділу фізично-хемічно-математичних і технічних наук. На першому з них — 11 листопада 1967 року проф. О. Архімович доповів про «Ботанічно-географічні зміни в територіальному розподілі головних культурних польових рослин на Україні за останні 50 років», а на другому — 30 березня 1968 р. проф. Микола Зайцев подав дані для характеристики сучасного хемічного промислу України.

В роботі літературознавчої секції треба відмітити ще такі доповіді: в листопаді 1967 року проф. Юрій Бойко (Український Вільний Університет і Людвіг Максиміліян Університет у Мюнхені) зробив доповідь про поетичну творчість Василя Симоненка, а 9 березня 1968 р. відбувся гостинний виступ професора Нью-Йоркського Університету Арама Бормашинова на тему «Сучасна калмицька література».

23 березня 1968 року проф. Я. Гурський висвітлив деякі проблеми болгарської граматики, орфоєпії та правопису, а 23 березня 1968 року проф. І. Фізер доповів про «П'ять методологічних підходів з погляду феноменології Е. Гуссерля».

В історичній секції крім згаданої шостої конференції українських істориків і дослідників суспільних наук, проф. Омелян Пріцак виступив з доповіддю 25 листопада 1967 року на тему про добу раннього християнства на Україні. На засіданні секції античної історії 10 грудня 1967 року д-р О. Домбровський доповів на тему: «До питання фолкльору в античній Україні».

Філософічна секція організувала два наукові засідання. В листопаді 1967 року проф. В. Янів (Український Вільний Університет) зробив доповідь про творчість Миколи Шлемкевича з етно-психологічного погляду, а д-р Богдан Цимбалістий доповідав 17 грудня 1967 року на тему «Асиміляція і проблема національного виховання української молоді в Америці».

На засіданні економічної секції 2 березня 1968 року проф. Всеволод Голубничий виголосив доповідь на тему «Національно-економічні інтереси України і закон порівняльної вигоди на перспек-

тиву». Новою і цікавою формою праці економічної секції був семінар про сучасний політичний стан на Україні, проведений проф. В. Голубничим. Учасниками семінара були студенти і докторанти американських університетів і коледжів м. Нью-Йорку як також члени студентського академічного товариства «Зарево».

Комісія для з'ясування фактів і дат українських визвольних змагань разом з комісією для дослідів над пореволюційною Україною і Советським Союзом організувала засідання, на якому д-р Тарас Гунчак виголосив доповідь на тему: «Симон Петлюра і жидівське питання в добу української революції».

Комісія для збереження і вивчення спадщини Володимира Винниченка відбула два засідання. На першому з них (18 лютого 1968 року) голова комісії проф. Г. Костюк доповідав про дослідчу роботу з неопублікованими творами Винниченка і про проблему їх публікації. На другому (17 березня 1968) доповідали: Г. Костюк на тему — «Проблема вивчення і публікації недрукованих творів Володимира Винниченка» і докторант С. Погорілий про його роботу над чотирма недрукованими романами В. Винниченка.

На минулий академічний рік припало 20-річчя праці Інституту Шевченкознавства УВАН (1948—1968). З цього приводу відбулася, 28 жовтня 1967 року ювілейна конференція, на якій голова Інституту Юрій Лавриненко подав відомості про роботу УВАН в галузі Шевченкознавства, а В. Міяковський, на тлі власних спогадів, дав оцінку шевченкознавчих праць першого голови Інституту Павла Зайцева. Традиційна Шевченківська конференція відбулася 31 березня 1968 р. В. Міяковський виголосив доповідь про обставини похорону Шевченка на Чернечій горі під Каневом і участь Г. Честаховського в ній. Доповідь була базована на деяких, досі неопублікованих документах і ілюстрована оригінальними теж ще неопублікованими фотографіями Г. Честаховського. У Вашингтоні відбулася в березні 1968 року спільна Шевченківська конференція групи УВАН з осередком Наукового Товариства ім. Шевченка. З рамени УВАН виступав д-р Олекса Повстенко з доповіддю про Шевченкову «Мальовничу Україну».

Окрему ділянку в діяльності Академії становить мистецтво, що в формі малярських виставок доповнює суто наукову сторінку в житті установи. В першій половині звітного року було продовжено з попереднього академічного року виставку рисунків Любослава Гуцалоюка, а 24 березня 1968 р. відкрилась ретроспективна виставка малярських творів Якова Гніздовського, присвячена 25-річчю (1942—1967) його мистецької діяльності. Виставку відкрив голова мистецької кураторії проф. Д. Горняткевич. Д-р М. Кузьмович доповів про творчість мистця. На закінчення сам мистець поділився з присутніми своїми думками про незадовільний з мистецького боку стан друкарських шрифтів і про свою працю в цій галузі.

В 1967/68 академічному році продовжував свою діяльність Кабінет Археології і Антропології імені Левка Чикаленка, заснований в ли-

стопаді 1966 року. Проф. Роман Іщук подав, на засіданні кабінету 4 листопада 1967 року, короткі тези своєї великої праці про фізично-географічні виїмковості теренів України та їх вплив на історію українського народу. Проф. Юрій Порхорович на засіданні 11 листопада того ж року виклав свої міркування і висновки з аналізу джерел щодо місця бою Божа (анти) з Вінітаром (готи) в 371 році.

Треба відмітити доповіді, що відбулися поза секціями і комісіями. Дві інформативні, багато ілюстровані фотографіями доповіді зробили д-р Ярослав Туркало про «Візантійську і слов'янську старовину на Афоні», а інж. Дм. Тромса про враження з відвідин Святих Місць Єрусалиму. Проф. Василь Завітневич з рамени Наукового Богословського Інституту Української Православної Церкви в США організував 16 грудня 1967 року концерт з творів М. Лисенка зі своєю вступною доповіддю про композитора. Крім цього концерту, на протязі відчитного академічного року було організовано ще три. Один з них на відкритті академічного року (організував проф. В. Кіпа), а два були організовані Комісією ім. Дм. Дорошенка. Метою Комісії є допомога українським вченим і їх родинам. Голова комісії проф. Н. Т. Осадча-Яната.

З 1945 року при УВАН існує Музей-Архів у завдання якого входить збирання, систематизація і збереження усіх пам'яток перебування українців поза рідними землями — друкованих, рукописних і речових. В 1966 р. Музеєві надано було ім'я Дмитра Антоновича, першого організатора музейно-архівної справи на еміграції. На цей час всі книжкові колекції, понад 14.000 одиниць були закаталогізовані. Основу цих колекцій становлять українські книжки, видані у вільному світі, починаючи з 1945 р. Ця частина підготовляється до бібліографічного опису й дослідження. Передача Музеєві цілих персональних бібліотек і книжкових колекцій вимагали їх окремого карткового опису. У минулому році Музей-Архів підійшов до завдання створення єдиного каталога всіх колекцій друкованих видань для зручнішої орієнтації в книжкових багатствах Музею. Зливання карткових каталогів окремих індивідуальних колекцій пов'язано з перевіркою повноти опису і наявності усіх додаткових відсилочних карток. За останні роки було перевірено і вліто до основного каталогу картки на колекцію друків, зібраних в окупаційних зонах Німеччини, книжок великого формату, що вимагали спеціального розміру полиць, відділу Шевченкіяна, тощо. Ці роботи над єдиним каталогом затримувались поточною працею над прийманням і описом нових поступлень і цілих колекцій. За рік з 1 липня 1967 по 30 червня 1968 р. нових книжкових поступлень було 2012 одиниць. Серед цих надбань були цінні колекції пок. о. Григорія Павловського (260 од.), частина книжок проф. В. Шугаєвського (144 од.), книжки, що належали пок. С. Маланюкові (283 од.), дублети, що передавалися Музеєві з Нью-Йоркської публічної бібліотеки (60 од.) і Колумбійського Університету (128 од.). Бібліотека ім. Шевченка в Лондоні, в особі проф. В. Шаяна,

представництво Музею УВАН в Австралії (п. В. Дубів) та ряд осіб систематично поповнювали колекції Музею новими виданнями. Дуже важливу частину становить архів періодичних видань, що постійно поповнюється надсилкою їх редакціями (157 назв), а також передачею української періодики в складі різних дарунків. За минулий рік (липень 1967 — червень 1968) до Музею прийнято було 5031 одиниць різних періодиків. З рідкісних періодичних видань, прийнятих в минулому році, треба зазначити Драгоманівську «Громаду», що її одержано було в складі колекції Світозара Драгоманова, переданою його родиною, та деякі рідкі часописи в складі «Архівного фонду ім. Микити Шаповала», переданому Музеєві інж. С. Зеркалем.

Минулий рік приніс значне поповнення рукописними матеріалами й цілими персональними архівами. Так в кінці 1967 року і на початку 1968 поступила решта матеріалів з архіву М. Цеглинського, переважно листування його з місцевими діячами; рукописи, листування і фотографії передані пані О. Д. Животко, рукописи мемуарно-історичного характеру п. Я. Христинича, нотна колекція о. Г. Павловського та І. Тьороха, літературний архів і листування В. Вовк і Д. Гуменної, машинописи праць Д. Солов'я, серед них кілька невиданих, рукописи і листування Є. Маланюка і музичний архів М. Гайворонського, переданий його удовою.

До мистецького відділу поступило декілька картин: М. Бутовича, С. Зарицької, Л. Морозової та деякі керамічні вироби.

В лабораторії протозоології УВАН проф. С. Крашенінніков продовжував свою науково досліджу працю. Об'єктом вивчення, як і в попередні роки були паразитні інфузорії (війчасті), які належать до роду *Balantidium*. В літературі описано близько 50 видів цього роду. Положення роду *Balantidium* в системі інфузорій з'ясовано лише недавно завдяки працям Faure-Tremiet (1955), Крашеніннікова і Вендріка (1958). За допомогою серологічного методу пощастило диференціювати близькі між собою види роду *Balantidium* (Krascheninnikov and Jeska 1961, 1963). Найцікавіший і найважливіший вид цього роду *B. coli* — паразит кишкового тракту людини і свині. Він є причиною хвороби людини баянтидіазиса. Баянтидіазис людини має широке географічне поширення. Ця хвороба зустрічається також у мавп. Темою праці Крашеніннікова було спостереження над будовою макронуклеуса *B. coli* і *B. caviae* під час інтерфази, ділення та кон'югації. Спостереження провадилося за допомогою фазового мікроскопу. Досліджувалося розміщення ДНК — Дезоксирібонуклеїнової кислоти і РНК — Рібонуклеїнової кислоти у згаданих видів *Balantidium*. В роках 1964—1967 д-р С. Крашенінніков виконав в протозоологічній лабораторії УВАН роботу на тему: „A cytochemical study of *Balantidium coli*, I. Macronucleus“. Ця праця друкується в Vol. XI Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences. Наслідки дослідів, які провадить лабораторія протозоології УВАН, зможуть висвітлити деякі питання еволюції інфузорій (війчастих). Поза тим вони спричиняють краще розуміння проблеми взаємин: живитель — паразит. Наслідки праць лабораторії мусять зробити вклад до нашого знання

стосовно каріології деяких видів роду *Balantidium*, а більш широко до загальної біологічної проблеми взаємин між ДНК і РНК в клітинах найпростіших (Protozoa). Роботи в цьому напрямку продовжуються.

В Денверській групі УВАН відбулося два засідання: з них одне, присвячене спогадам про Дмитра Загула (доповіді З. Панасенко і п. Ст. Глушко), а друга з доповіддю Володимира Мошинського про Троянів Вал у південній частині Басарабії за даними румунських дослідників.

Вашінгтонська група УВАН, крім спільної з Вашінгтонським осередком НТШ Шевченківської Конференції, відбула організаційне і три наукових засідань, а саме: Академія пам'яті Арнольда Давидовича Марголіна (31 березня 1968) з доповідями І. Л. Рудницького, К. В. Варварова, С. Л. Кучерова і Любові Арнольдівни Марголіної), доповідь Т. Антоновича (28 квітня 1968) на тему «Електронний мікроскоп в біології», і засідання на тему «Образ Лесі Українки в сучасній художній літературі» (14 липня 1968) з доповідями: І. П. Косач-Борисової — «Белетристичні твори про Лесю Українку» і П. В. Одарченко — «Образ Лесі Українки в драматичній літературі».

Участь членів УВАН в міжнародних і американських конгресах

1. Проф. Т. Великохатко виступив з доповіддю на з'їзді науковців в Бразилії в липні 1967 року.
2. Д-р С. Крашенінников був присутній на інтернаціональному симпозиумі „Molecular Association in Biology“ в Парижу в травні 1967 року.
3. Д-р Олена Савицька виголосила дві доповіді на 15-му з'їзді членів „American Society of Sugar Beet Technologists“ в Arizona в лютому 1968 року. Тема доповідей: „Transmission of disease resistance in interspecific hybrids“ і „Viability of diploid and tetraploid sugar beet seed“. Ол. Савицька запрошена на генетичний з'їзд в Токіо.

Видавнича діяльність

В виданнях Української Вільної Академії Наук у Канаді в Серії «Українські вчені» надруковані монографії:

1. В. Міяковський — Дмитро Антонович. Вінніпег, 1967, ч. 14, 48 стор.
 2. І. Розгін — Валентина Радзимовська. Вінніпег, 1968, ч. 15, 48 стор.
- У виданнях Української Вільної Академії Наук у США появились:
3. УВАН. Ювілейне видання, присвячене 20-літтю діяльності. Нью-Йорк, 1967, 75 стор.
 4. Відбитка з цього видання: В. Міяковський, О. Волошина, Т. Іванівська. Музей-Архів ім. Дмитра Антоновича (1945—1965). Нью-Йорк, 1967. 12 стор.

5. Два накладу книжки Велика Українська Революція (Матеріяли до відновлення української державности. Календар історичних подій. Упорядкував проф. д-р Яків Зозуля. Нью-Йорк, 1967. 112 стор.

Друкуються:

1. Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences Vol. XI, присвячений пам'яті першого президента Академії Наук у Києві, академіка Володимира Івановича Вернадського. Редактор XI тома — проф. Гарвардського унів. д-р Омелян Прицак.
2. «Мойсей» — Івана Франка. Вступне слово і післяслово Юрія Шевельова. Мистецькі заставки Олени Кульчицької. Мистецьке оформлення Якова Гніздовського.
3. Збірник Крайового Господарського т-ва «Сільський Господар». Редактор П. Дубрівний.
4. Зіновий Лисько, наступний том з серії «Українські народні пісні».

Готуються до друку:

1. Ольга Петрівна Косач-Кривинюк — «Леся Українка. Хронологія життя і творчости». Редактор Петро Одарченко.
2. Наталя Тихонівна Осадча-Яната. Українські народні назви рослин, згідно матеріалів, зібраних безпосередньо серед народу.
3. Олександр Оглоблин. Українська кріпацька фабрика XVIII— XIX століть.
4. Вісті Української Вільної Академії Наук. № 1 (типографське видання). Редактор Ол. Домбровський.
5. Бюлетень УВАН ч. 23 — циклоstile видання. Редактор І. Замша.
6. Науковий збірник ч. 3 присвячений пам'яті М. Грушевського.
7. Збірник пам'яті М. О. Ветухова.
8. «Шевченко та його доба». Збірник інституту Шевченкознавства, ч. I.

В редакції УВАН знаходиться ще низка підготованих до друку праць. Поява у світ кожної з них залежить від поступлення спеціальних фондів для їх друкування.

